

La Romandia sa dasda

Coordinar chantuns per dar in impuls a la Svizra

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ Il magazin «L'Hebdo» (Losanna) deditgescha a «l'identitad romanda» deschedotg paginas da ses davos numer (30 d'avrigl) che dattan da patratgar. L'ocasiun è il tschintgavel «Forum dals 100» davart «La Svizra romanda en dumondas» gievgia, ils 7 da matg, davent da las 9.00 a l'Universitad da Losanna (infurmaziuns e transmissiun: www.forumdes100.com).

Ins sa retschaiver las discussiuns en directa sin lez website; il blog correspondent vegn actualisà regularmain durant il di e publitescha davent da lez di ils resultats da la retschertga «Sophia 2009» davart l'identitad romanda, realisada da l'institut M.I.S. Trend. L'emissiun «Forums» da RSR/La 1ère, davent dals 7 da matg a las 18.00, ed il «Journal» da TSR 1 il medem di a las 19.30 vegnan deditgads per part a l'ocurrenza. Tranter las persunalitads che fan part ston ins numnar cunzunt Chiara Simoneschi-Cortesi, presidenta dal Cussegl naziunal (10.15 davart «Ils Tessinai, cusrins latins emblidads?»), cuss. fed. Pascal Couchepin en discussiun cun l'istoricher e sociolog Emmanuel Todd (14.45 - 16.00 davart «Il futur dal chapitalissem liberal») e Nicolas G. Hayek, president da la gruppa Swatch (16.00 davart la dumonda: «Tge far?»). Quest titel dal referat final reproducescha quel d'ina scrittira da cumbat publicada 1901 dal revoluzzer russ Vladimir Ilitsch Ulianov «Lenin» (1870-1924). Cun ses pled dals 7 da matg 2009 na vul il renumà impressari biennais cun ragischs cristianas libanaisas segir betg predegjar il communissem; ma la conclusiun da l'editorial da schefredactur Alain Jeannot (p. 5: «Igl è uras!») ed il cuntegn dal carnet, cun il suttitel: «Gea ad ina regenza surchantunala» fan endament in appel memorabel a «far insatge valurus en num da Dieu». Co è il magazin vadais vegnì adaquella?

Il franzos sco chit ed ierta

Las pp. 74-77 dal carnet reproducechan tocs entirs da l'essai resch nov dal politolog François Chérix davart la Svizra romanda (1). I sa tracta d'in'incumbensa da la Televisiun romanda a l'autur. Quest ha gia battì adumbatten 2002 per ina fusiun dals dus chantuns Genevra e Vad. Chérix ha lura chapì quai che blers Grischuns han era chapì areguard fusiuns da vischnancas: cooperar è savens pli scort che fusiunar. Dentant han ils davos set onns, e cunzunt la crisa globa-

François Lachat, minister giurassian, tegn ils 24 da settember 1978 a Delemont in pled festiv a chaschun da la fundaziun dal chantun Giura.

KEYSTONE

la da finanzas ed economia, manà pliras midadas. Chérix: «La bandiera svizra ballucca. L'isolaziun politica vegn insupportabla, la via bilaterala cun l'Europa palesa ses cunfins, il naziunalissem na maina nagina schliaziun, la principala banca svizra surviva grazia a l'infusiun da daners da taglia ed ha puschì al mund il maletg d'in gnieu da pirats, il secret da banca ha ina sfessa, il plaz da finanzas è perplex, il Cussegl federal vegn critigà (...). Da la Svizra romanda po vegnir in impuls per la Svizra.» Ma co statti cun quella Romandia? L'autur crititgescha che mo fitg paucs cudeschs tractian l'istorgia romanda «en sia totalitad (...). Dentant ha il cunfin dals linguatgs sa deplazzà pauc dapi l'otgavel tschientaner.» Quai ha confermà gia daditg in'equipa da medievists: «Bunamain tuts pajais romands fan part da l'intschess linguistic francoprovenzal. Dentant n'hani per uschè dir fatg nagut cun lur atgnadads da linguatg. Cur ch'i gieva per scriver, tralashavan els lur dialects a favur dal latin u dal franzos da Frantscha. L'unica excepziun era Friburg, nua ch'ins scriveva in franzos fitg influenzà dal dialect, ma che la citad ha bandunà svelt a favur dal tudestg» (2). L'autur citescha cuss. gov. Isabelle Chassot (FR): «Las cunvegns e cooperaziuns tranter chantuns chaschunan in mantun

contacts che s'organiseschan finalmain tenor ils linguatgs; (...) uschia stgaffeschan quels patgs la substanza regionala dal mintgadi (...). Sco Romands purtainsa in'ierta spiertala che nus duain manar tar la Svizra.» 20,4 % da la populaziun svizra han declerà il franzos sco emprim linguatg tar la dumbraziun da 2000. Ins legia savens ch'il cuncontrast confessiun impedeschia ch'i dettia vairamain ina Svizra romanda. Chérix: «Lezza divisiun ha sa mitigada (...). Cun l'immigraziun mediterranea è la populaziun catolica dals chantuns refurmads creschida zunt.»

Structurar la regiun

Grazia al sondagi da M.I.S. Trend, ves'ins meglier quai che l'opiniun romanda giavischa. Il pli cler na schmirveglia tuttina betg: Ins vul rinforzar la cooperaziun tranter chantuns e stgaffir «in'instanza romanda surchantunala da coordinaziun e decisiun» (p. 2). I para surfatg da numnar quai «ina regenza», sco ch'in suttitel dal carnet fa: «En ina naziun da voluntad, sco che la Svizra sa numna senza gugent, ston ins restar raschunaivel e baghegiar sin ina basa dira e ferma» (p. 24). Ma Chérix manegia ch'ins basegnia ina tala istanza: «Entant en Svizra è cumparida mo ina regiun: Turitg. Tge spetgan tschellas? (...) Las regi-

uns grondas e las aspectativas da vischinas e vischins creschan, ma la resposta politica na tanscha anc adina betg. Areguard la Svizra romanda di Alain Berset [FR, president dal Cussegl dals chantuns] tuttina cler e net: «L'organiziun da la regiun è nuditg necessaria, ma nus gain sco giomers en quella direziun. Tgi è il bandieral?» (...). Oramai ch'il suveran na vul betg fusiunar chantuns, duainsa ans imaginar in guvern regional per als coordinar. Quai savess ins cumbinar cun ina definiziun nova dal federalissem sin stgalim svizzer (...). Ma nus basegnain ina regulaziun politica da la regiun.» Il Vad e Genevra han gist sutscrit ina cunvegna per tschentiar ensemen in terz binari da viafier tranter lur duas chapitalas e per schlargiar ensemen ils areals d'exposiziun dal Palexpo genevrin. Cuss. gov. Pascal Broulis (VD) numna anc auters projects interchantunals, sco il gimnasi dals districts da la Broye (Estavayer/FR) e Payerne/VD) e l'ospital da Chablais per ils districts d'Aigle/VD, Monthey/VS e Saint-Maurice/VS, sco era per la Savoia limitrofa fin a Thonon-les-Bains.

Acceptar las realitads geopoliticas

Tiers vegnan ils schabetgs dals 4 da matg areguard il futur da las relaziuns tranter il chantun Giura ed ils trais districts dal

Giura bernais: Courtelary, La Neuveville e Moutier. Cuss. fed. Eveline Widmer-Schlumpf ha gist survegnì in rapport en chausa da l'«Assemblée interjurassienne»; questa, creada 1994, cumpiglia dusesch represchentants dal chantun Giura, dusesch dal chantun Berna ed in parsura neutral, l'anterior cuss. gov. Serge Sierro (VS). Cuss. gov. Jean Studer s'engascha dentant per «in chantun grond da l'artg dal Giura» (p. 20) cun var 300 000 olmas. Barbara Spycher scriva en quest regard en la «Basler Zeitung» dals 5 da matg (p. 5): «Quai para da plaschair a la populaziun dal Giura bernais, e quai tenor in sondagi dal «Journal du Jura» [da Bienna]. Ma ina tala midada instituziunala riguarda strusch tschels quatter chantuns cun maioritad francofona (FR, GE, VD, VS). In'otra vista davart las instituziuns interessa perencunter 57 % da la classa politica romanda e 35 % dal public: I lessan reponderar la dumonda da l'adesiun a l'Uniun europeica (Ue). Quai deriva segir da l'isolaziun internaziunala che ha sa mussada en connex cun la cuntraversa davart «l'oasa fiscala svizra»; lezza isolaziun vegn a crescer sche l'Islanda, commembra sco la Svizra da l'Associaziun europeica da martgà liber, conferma ses giavisch d'aderir a l'Ue. Chérix commentescha: «Il meglier ch'ins sa far per servir la Svizra è da defender ses destin europeic (...). Il meglier per in Romand è d'agir a Berna senza sa snegar sez (...). Per esser sincer envers la Svizra [multifara] duain ins agir en ses ravugl cun las atgnas differenzas (...). Ins duai vesair la situaziun geopolitica senza snegar la realitad.» Questa realitad, tenor l'autur, n'è tuttina betg stretgamain etnica. L'intschess ch'el brama da structurar a moda pli effizient na cumpiglia mo la Romandia, cun las parts alemanas da Friburg e Vallais, mabain, tut tenor ils problems, er il chantun Berna; i sa tracta da francar ina pussanza ferma a vest da la regiun turitgaisa. Avant var ventg onns manegjavan blers ch'il problem saja la Berna chantunala (oz strusch 1 milliun olmas); ma il svilup politic ed economic ha midà ils equilibers interns dal pajais. Broulis: «La crisa po porscher l'ocasiun da reponderar las solidaritads, pia tut quai ch'ans lubescha da far part d'ina cuminanza da destin» (p. 62).

1) François Chérix, *La question romande*.

Losanna (Favre) 2009.

2) Agostino Paravicini Bagliani, Jean-Pierre Felber, Jean-Daniel Morerod e Véronique Pasche, *Les pays romands au Moyen Age*. Losanna (Payot, ISB 2-601-03190-5) 1997, p. 558.